

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду у
складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за березень 2021 року

ЗМІСТ

1. Спори, що виникають із сімейних правовідносин	6
1.1. Проживання батьків за однією адресою не є підставою для відмови у задоволенні позову про визначення місця проживання дитини (дітей) разом з одним із них	6
1.2. Рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів самої дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, тому під час вирішення спору про визначення місця проживання дитини, у першу чергу повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин спору, а потім – права батьків	7
2. Спори, що виникають зі спадкових правовідносин	9
2.1. Якщо при складанні заповіту дотримана його форма, що виражає вільне волевиявлення заповідача, а допущені недоліки є несуттєвими, це не свідчить про нікчемність заповіту	9
2.2. Положення частини четвертої статті 1254 ЦК України щодо відновлення дії попереднього заповіту є виключенням із загального правила про наслідки недійсності правочину і не регулює правові наслідки нікчемності заповіту. Вчинення наступного нікчемного заповіту не може скасовувати попередній заповіт. Суд не може зобов'язати нотаріуса вчиняти дії щодо вирішення питань, які безпосередньо належать до його компетенції	10
3. Спори, що виникають із житлових правовідносин	12
3.1. Визначальним при вирішенні питання про те, чи є підстави для виселення осіб, які проживають у жиллому приміщенні, що було передане в іпотеку з метою забезпечення виконання зобов'язань за кредитом, є встановлення того, за які кошти придбано іпотечне майно. Якщо іпотечне майно придбано за особисті кошти позичальника, а не за рахунок кредиту, то виселення таких громадян можливе лише з одночасним наданням іншого постійного житла	12
3.2. Сам факт припинення сімейних відносин з власником будинку (квартири) не позбавляє колишнього члена сім'ї власника житла права користування займаним приміщенням та вирішувати спір з урахуванням балансу інтересів обох сторін	14

4. Спори, що виникають із виконання чи невиконання договірних/недоговірних зобов'язань	15
4.1. За умови належним чином виконаного зобов'язання про компенсацію моральної шкоди у вигляді сплати боржником суми відшкодування, наявності рішення суду, на підставі якого визначено розмір і спосіб такої компенсації моральної шкоди, яке не скасовано і не змінено, між сторонами у справі не виникло кондиційне зобов'язання та підстави для застосування до відносин сторін норм глави 83 ЦК України	15
4.2. Наявність підстав для визнання договору недійсним має встановлюватися судом на момент його укладення, а не в результаті невиконання чи неналежного виконання зобов'язань, що виникли на підставі укладеного договору	17
5. Спори, що виникають із загальних положень про договір (правочин)	19
5.1. Укладаючи договір, у якому містяться елементи різних договорів (змішаний договір), до відносин сторін у такому договорі застосовуються відповідні положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті змішаного договору	19
5.2. Для визнання правочину фіктивним необхідно встановити наявність умислу всіх сторін правочину. Судам необхідно враховувати, що саме по собі невиконання правочину сторонами не означає, що укладено фіктивний правочин. Якщо сторони не вчинили жодних дій на виконання такого правочину, суд ухвалює рішення про визнання правочину недійсним без застосування будь-яких наслідків. У разі якщо на виконання правочину було передано майно, такий правочин не може бути кваліфікований як фіктивний	20
6. Спори, що виникають із захисту права власності	22
6.1. Обов'язок щодо попереднього внесення вартості частки у спільному майні на депозитний рахунок суду існує у випадку звернення одного з подружжя до суду з вимогами про припинення права іншого з подружжя на частку у спільному майні з одночасним присудженням грошової компенсації. Однак, у спорах, в яких позивач просить припинити своє право на частку в майні з отриманням від інших співвласників грошової або іншої матеріальної компенсації вартості цієї частки, не вимагається обов'язкового внесення грошової компенсації на депозитний рахунок суду	22

7. Спори, що виникають із земельних правовідносин	24
7.1. Саме лише бажання орендодавця самостійно обробляти належну йому земельну ділянку не є окремою підставою, визначеною законом або договором, для розірвання договору оренди землі	24
7.2. Непідписання суміжним власником та/або землекористувачем акта погодження меж земельної ділянки саме по собі не є підставою для визнання недійсним державного акта на право власності на земельну ділянку	25
8. Спори, що виникають із страхових правовідносин	26
8.1. Майбутній страхувальник повинен надати інформацію, яку він знає або повинен знати щодо застрахованого об'єкта («розумне повідомлення про ризик»). Переддоговірний обов'язок страхувальника надати страховику достовірні відомості про об'єкти страхування і фактори ризику є проявом найвищої добросовісності (доктрина «uberrima fides»)	26
8.2. Необхідною умовою для покладення на страхову компанію обов'язку з відшкодування шкоди, пов'язаної із стійкою втратою працездатності потерпілим внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, є одержання ним офіційних доходів на час настання страхового випадку	28
9. Спори про захист немайнових прав фізичних осіб	29
9.1. Держава, встановлюючи заборону відвідування навчального закладу дитиною, яка не має профілактичних щеплень, реалізує свій обов'язок щодо забезпечення безпеки життя і здоров'я всіх учасників освітнього процесу, зокрема і самої нещепленої дитини. Право такої дитини на здобуття освіти не порушено, оскільки для неї встановлено альтернативні способи отримання освіти та продовження навчання	29
10. Питання процесуального права	31
10.1. Відповідно до статті 23 Закону України «Про іпотеку» до нового власника іпотечного майна переходять всі права та обов'язки іпотекодавця за іпотечним договором, у тому обсязі й на тих умовах, на яких вони належали іпотекодавцю на момент укладення договору про відчуження іпотечного майна, у тому числі права й обов'язки боржника у виконавчому провадженні з примусового виконання рішення суду про звернення стягнення на предмет іпотеки, що є підставою для заміни боржника у виконавчому провадженні	31

- 10.2.** Суд не наділений повноваженнями вирішувати питання щодо вжиття таких заходів, як забезпечення скарги на дії, рішення виконавця шляхом зупинення реалізації майна, оскільки вирішення питання про зупинення вчинення виконавчих дій належить виключно до компетенції виконавця. При цьому в касаційному порядку підлягає оскарженню ухвала суду першої інстанції після її перегляду в апеляційному порядку та судові рішення апеляційного суду, якими вирішено питання щодо забезпечення скарги на дії державного/приватного виконавців, якщо таке клопотання розглянуто судами по суті як забезпечення позову 32
- 10.3.** Ухвала суду першої інстанції про відмову у задоволенні клопотання про зустрічне забезпечення не може бути оскаржена в апеляційному порядку до ухвалення рішення суду по суті спору й окремо від цього рішення. Тобто оскарження такої ухвали в апеляційному порядку можливе одночасно з рішенням суду по суті спору 34
- 10.4.** Норма частини другої статті 183 ЦПК України поширюється виключно на заяви (клопотання, заперечення), подані до суду без дотримання вимог частин першої або другої цієї статті, і не регулює порядок подання скарги на бездіяльність (дії) державного виконавця 35
- 10.5.** Сам по собі факт реєстрації народження дитини на підставі спільної заяви чоловіка та жінки, які не перебувають у шлюбі між собою, не може бути підставою для позбавлення особи, яка вважає себе батьком дитини, його права на звернення до суду за захистом своїх інтересів та не свідчить про відсутність предмета спору 37
- 10.6.** Для заміни сторони у виконавчому провадженні на підставі частини п'ятої статті 15 Закону України «Про виконавче провадження» та статті 442 ЦПК України вибуття кредитора у спірних правовідносинах має відбутися саме на стадії виконавчого провадження. Якщо кредитор у спірних правовідносинах вибув до моменту ухвалення рішення суду по суті спору, то суд відмовляє у задоволенні заяви про заміну сторони у виконавчому провадженні 38

1. Спори, що виникають із сімейних правовідносин

1.1. Проживання батьків за однією адресою не є підставою для відмови у задоволенні позову про визначення місця проживання дитини (дітей) разом з одним із них

18 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа - Служба у справах дітей Попільнянської районної державної адміністрації Житомирської області, про визначення місця проживання дітей.

Суд установив, що після розлучення ОСОБА_1 мешкала разом із дітьми у будинку чоловіка - ОСОБА_2. Позивач неодноразово зверталась до правоохоронних органів із заявою про вчинення щодо неї домашнього насильства з боку колишнього чоловіка.

Районний суд відмовив у задоволенні позову про визначення місця проживання дітей з тих підстав, що малолітні діти мешкають в одному будинку разом з батьком та матір'ю, перебувають на утриманні та вихованні обох батьків, за згодою батьків діти проживають разом з ними.

Апеляційний суд скасував рішення районного суду та визнав місце проживання малолітніх дітей із матір'ю.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини (стаття 141 СК України).

Відповідно до положень ЦК України місцем проживання дитини є місце проживання її батьків, або одного із них. Якщо батьки не змогли дійти згоди в тому, з ким буде проживати дитина, це питання вирішує орган опіки та піклування чи суд (стаття 161 СК України).

Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини.

У справі, що переглядалася, орган опіки та піклування дійшов висновку, що є неможливим визначення місця проживання малолітніх дітей з огляду на те, що діти разом з батьком та матір'ю проживають в одному будинку та перебувають на утриманні та вихованні обох батьків.

Верховний Суд зазначив, що вирішуючи спори між батьками, які проживають окремо (у тому числі в одній квартирі), про те, з ким із них і хто саме з дітей залишається, суд, виходячи із рівності прав та обов'язків батька й матері щодо своїх дітей, повинен ухвалити рішення, яке відповідає б інтересам неповнолітніх. При цьому суд враховує, хто з батьків виявляє більшу увагу до дітей і турботу про них, їхній вік і прихильність до кожного з батьків, особисті якості батьків, можливість створення належних умов для виховання, маючи на увазі, що

перевага в матеріально-побутовому стані одного з батьків сама по собі не є вирішальною умовою для передачі йому дітей.

Проживання батьків за однією адресою не є підставою для відмови у задоволенні позову про визначення місця проживання дитини (дітей) разом з одним із них.

Апеляційний суд, установивши, що шлюбні відносини між сторонами фактично припинені, спільне господарство не ведеться, правильно вирішив спір та задовольнив позов.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 березня 2021 року у справі № 288/39/20 (провадження № 61-17698св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95654142>

1.2. Рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів самої дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, тому під час вирішення спору про визначення місця проживання дитини, у першу чергу повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин спору, а потім – права батьків

30 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи: орган опіки та піклування Новосанжарської районної державної адміністрації Полтавської області, голова Новосанжарської районної державної адміністрації Полтавської області, орган опіки та піклування виконавчого комітету Лубенської міської ради Полтавської області, про визначення місця проживання малолітніх дітей та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про визначення місця проживання малолітніх дітей.

Звертаючись до суду з цим позовом, ОСОБА_1 зазначав, що у шлюбі з ОСОБА_2 народилися двоє дітей. Після розірвання шлюбу діти залишилися проживати з ним у будинку його матері. Проте ОСОБА_2 вивезла молодшого сина до м. Лубни за місцем її теперішнього проживання зі своїм співмешканцем. ОСОБА_1 просив негайно відібрати у ОСОБА_2 малолітнього сина; передати дитину на утримання та виховання йому; визначити місце проживання малолітніх дітей разом із ним.

Матір малолітніх дітей подала зустрічний позов про визначення місця проживання дітей з нею.

Районний суд, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, визначив місце проживання малолітніх дітей з батьком; у задоволенні зустрічного позову про визначення місця проживання дітей з матір'ю відмовив.

Верховний Суд залишив без змін рішення судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

Результати аналізу норм статей 7, 19, 141, 161 СК України, Закону України «Про охорону дитинства», практики Європейського суду з прав людини дають підстави для висновку, що рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав

та інтересів самої дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й, у першу чергу, повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи із об'єктивних обставин спору, а потім – права батьків.

Міжнародні та національні норми не містять положень, які наділяли б будь-кого з батьків пріоритетним правом на проживання з дитиною.

При визначенні місця проживання дитини судами необхідно крізь призму врахування найкращих інтересів дитини встановлювати та надавати належну правову оцінку всім обставинам справи, які мають значення для правильного вирішення спору.

Отже, під час розгляду спору щодо місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах.

Суд установив, що ОСОБА_1 не чинить ОСОБА_2 жодних перешкод у спілкуванні, побаченні з синами, а також у їх вихованні.

Визначаючи місце проживання дітей з батьком, надавши належну оцінку усім обставинам справи, а саме, що і батьком, і матір'ю створено належні умови для виховання та розвитку дітей, суди, виходячи із найкращих інтересів дітей, встановивши, що малолітні діти вже досить тривалий час проживають разом із батьком, визначили місце їх проживання саме разом з ним. Суди на час ухвалення оскаржуваних рішень не встановили обставин, які давали б підстави для висновку, що визначення місця проживання дітей з матір'ю, яке фактично приведе до зміни їх місця проживання, буде мати більш позитивний вплив на них. За таких обставин суди правильно врахували інтереси дітей, які проживають в атмосфері любові, турботи, захисту, а тому для зміни місця їхнього проживання вагомих підстав немає.

Матір дітей, яка безсумнівно відіграє важливу роль у житті та розвитку дітей, має право та обов'язок піклуватися про їх здоров'я, стан розвитку, незалежно від того, з ким діти будуть проживати.

Беручи до уваги обставини цієї справи, враховуючи, що батьки не змогли самостійно вирішити спір щодо визначення місця проживання дітей та забезпечити доброзичливе спілкування один з одним, Верховний Суд вважає, що суди попередніх інстанцій, визначаючи місце проживання малолітніх дітей з батьком, дійшли обґрунтованого висновку про те, що зазначене буде відповідати якнайкращим інтересам дітей, сприятиме їх повноцінному вихованню та розвитку.

У разі зміни обставин у відносинах сторін спору, а також встановлення можливості спільного спілкування та проведення часу батьків з дітьми, визначене у цій справі місце проживання дітей може бути змінено як за згодою батьків, так і в судовому порядку.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 березня 2021 року у справі № 542/1428/18 (провадження № 61-18612св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95907486>

2. Спори, що виникають зі спадкових правовідносин

2.1. Якщо при складанні заповіту дотримана його форма, що виражає вільне волевиявлення заповідача, а допущені недоліки є несуттєвими, це не свідчить про нікчемність заповіту

24 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – приватний нотаріус Драбівського районного нотаріального округу, про визнання заповіту недійсним.

Звертаючись до суду з цим позовом, ОСОБА_1 зазначала, що після смерті матері вона подала заяву про прийняття спадщини до приватного нотаріуса Драбівського районного нотаріального округу. Проте у видачі свідоцтва про право на спадщину за законом їй відмовлено у зв'язку з наявністю заповіту на ім'я ОСОБА_2. Позивач вважав вказаний заповіт недійсним з тих підстав, що під час його складання не дотримано вимог щодо його форми та порядку посвідчення.

Районний суд відмовив у задоволенні позову про визнання недійсним заповіту, складеного у 2006 році, оскільки допущені під час його складання недоліки не є суттєвими та не свідчать про його нікчемність.

Апеляційний суд змінив це рішення в частині мотивів відмови у задоволенні позову, зазначивши, що відповідно до положень частини першої статті 1257 ЦК України заповіт є нікчемним, оскільки порушені вимоги щодо його посвідчення, зокрема його складено машинописним текстом, заповідачеві не зачитано заповідальне розпорядження вголос. Отже, такий заповіт не створює жодних правових наслідків, тому визнання його недійсним є неефективним способом захисту порушених прав позивача.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду та залишив у силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

Обов'язок посадових осіб органу місцевого самоврядування зазначати в заповіті перед його підписанням про прочитання заповіту заповідачем уголос (у випадку складання такого заповіту відповідною посадовою особою зі слів заповідача) введено 02 грудня 2011 року з набранням чинності Порядку вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 11 листопада 2011 року № 3306/5, який не діяв станом на момент посвідчення заповіту.

Інструкція «Про порядок вчинення нотаріальних дій посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів України», затверджена наказом Міністерства юстиції України від 25 серпня 1994 року № 22/5, у редакції, чинній на момент складання заповіту, зокрема у пункті 33 передбачала посвідчення посадовою особою виконавчого комітету заповітів дієздатних громадян, складених відповідно до вимог ЦК України й особисто поданих ними посадовій особі виконавчого комітету.

Тобто вказана Інструкція не передбачала повноважень посадової особи органу місцевого самоврядування на прохання особи записати заповіт з її слів власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів. Такі посадові особи лише посвідчували заповіти, що особисто подавались і складались дієздатними громадянами, які зверталися до виконавчого комітету за вчиненням відповідної нотаріальної дії.

Оспорюваний заповіт, складений у письмовій формі із зазначенням дати та часу, особисто підписаний заповідачем, посвідчений секретарем сільської ради як уповноваженою на вчинення такої нотаріальної дії особою органу місцевого самоврядування.

Текст заповідального розпорядження складено від першої особи, що свідчить про складання заповіту особисто заповідачем. Заповіт власноручно підписаний заповідачем у присутності секретаря сільської ради, який у свою чергу вчинив нотаріальну дію щодо посвідчення поданого йому заповіту, що не викликало необхідності зачитувати заповідачем вголос складений і підписаний ним заповіт, як передбачено частиною другою статті 1248 ЦК України.

Постановою Верховного Суду від 24 березня 2021 року постанову Черкаського апеляційного суду від 08 вересня 2020 року скасовано, рішення Драбівського районного суду Черкаської області від 17 червня 2020 року залишено в силі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 березня 2021 року у справі № 692/1164/18 (провадження № 61-14767св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95848781>

2.2. Положення частини четвертої статті 1254 ЦК України щодо відновлення дії попереднього заповіту є виключенням із загального правила про наслідки недійсності правочину і не регулює правові наслідки нікчемності заповіту. Вчинення наступного нікчемного заповіту не може скасовувати попередній заповіт.

Суд не може зобов'язати нотаріуса вчиняти дії щодо вирішення питань, які безпосередньо належать до його компетенції

01 березня 2021 року Верховний Суд у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до приватного нотаріуса Вознесенського районного нотаріального округу Миколаївської області, треті особи: ОСОБА_2, ОСОБА_3, про визнання незаконною та скасування постанови приватного нотаріуса про відмову у вчиненні нотаріальної дії, зобов'язання видати свідоцтво про право на спадщину за заповітом.

ОСОБА_1 свої вимоги мотивувала тим, що є спадкоємцем за заповітом, складеним ОСОБА_4, яка померла. Ця особа також склала заповіт на ім'я ОСОБА_5 та ОСОБА_6. У постанові Верховного Суду, прийнятій у справі про визнання недійсним останнього заповіту, зазначено, що заповіт, складений ОСОБА_4 на

користь ОСОБА_5 та ОСОБА_6, є нікчемним на підставі статті 1257 ЦК України, оскільки складений з порушенням порядку його посвідчення. Заповіт є нікчемним відповідно до закону, тому відсутні підстави для визнання його недійсним.

Проте приватний нотаріус Вознесенського районного нотаріального округу відмовив ОСОБА_1 у видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом, мотивуючи тим, що хоча рішенням суду заповіт визнаний нікчемним, ця обставина чинність попереднього заповіту на користь позивача не відновлює.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову.

Верховний Суд не погодився з таким висновком судів з огляду на таке.

Нікчемність правочину має місце тільки у разі, коли існує пряма вказівка закону про кваліфікацію того або іншого правочину як нікчемного.

Оспорюваний правочин визнається недійсним судом, якщо одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом (частина третя статті 215 ЦК України). Правочин, недійсність якого не встановлена законом (оспорюваний правочин), створює правові наслідки (набуття, зміну або припинення прав та обов'язків), на які він був направлений до моменту визнання його недійсним на підставі рішення суду. Оспорювання правочину відбувається тільки за ініціативою його сторони або іншої заінтересованої особи шляхом пред'явлення вимог про визнання правочину недійсним (позов про оспорювання правочину, рецисорний позов).

Водночас нікчемним є той правочин, недійсність якого встановлена законом, і для визнання його недійсним не вимагається рішення суду (частина друга статті 215 ЦК України). Нікчемність правочину конструюється за допомогою «текстуальної» недійсності, оскільки вона існує тільки у разі прямої вказівки закону. Така пряма вказівка може втілюватися, зокрема, в термінах «нікчемний», «є недійсним». Нікчемний правочин, на відміну від оспорюваного, не створює юридичних наслідків, тобто, не «породжує» (змінює чи припиняє) цивільних прав та обов'язків.

Тлумачення статей 216 та 1254 ЦК України свідчить, що частина четверта статті 1254 ЦК України стосується тільки тих випадків, за яких новий заповіт визнано недійсним через дефект волі заповідача на підставі статті 225 ЦК України чи статті 231 ЦК України, дія попереднього заповіту відновлюється.

Частина четверта статті 1254 ЦК України розрахована тільки на визначення правових наслідків недійсності оспорюваного заповіту і не може регулювати правові наслідки нікчемності заповіту, оскільки нікчемний заповіт не створює жодного правового результату. У разі нікчемності другого заповіту йдеться не про відновлення чинності першого заповіту, а про те, що вчинення наступного нікчемного заповіту не може скасовувати попередній заповіт. Положення частини четвертої статті 1254 ЦК України є винятком із загального правила про наслідки недійсності правочину і не можуть бути застосовані за аналогією закону.

Що стосується позовної вимоги про визнання незаконною та скасування постанови про відмову у вчиненні нотаріальної дії, то суди першої та апеляційної інстанцій не врахували, що нікчемний заповіт не створює настання правових

наслідків, тому не впливає на попередній заповіт та не може його відновлювати чи скасовувати. Тому доводи касаційної скарги, що наступний нікчемний заповіт не скасовує попередній, є обґрунтованими.

Відмовляючи ОСОБА_1 у задоволенні позову про зобов'язання нотаріуса видати свідоцтво про право на спадщину, суди виходили з того, що дії нотаріуса та оскаржена постанова відповідають вимогам чинного законодавства. Підстави для визнання незаконною та скасування постанови нотаріуса про відмову у вчиненні нотаріальної дії відсутні, тому не підлягає задоволенню і вимога позивача про зобов'язання нотаріуса видати свідоцтво про право на спадщину за заповітом. При цьому суди не звернули уваги на те, що суд не може зобов'язати нотаріуса вчинити дії щодо вирішення питань, які безпосередньо належать до його компетенції. Таким чином, у задоволенні позовних вимог ОСОБА_1 у цій частині необхідно відмовити із зазначеної підстави.

Постановою Верховного Суду від 01 березня 2021 року рішення Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 12 серпня 2019 року та постанову Миколаївського апеляційного суду від 24 жовтня 2019 року скасовано, ухвалено нове рішення про визнання незаконною та скасування постанови приватного нотаріуса Вознесенського районного нотаріального округу Миколаївської області про відмову у вчиненні нотаріальної дії. У задоволенні позову про зобов'язання нотаріуса видати свідоцтво про право на спадщину за заповітом відмовлено.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 березня 2021 року у справі № 473/1878/19 (провадження № 61-20469сво19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95904937>

3. Спори, що виникають із житлових правовідносин

3.1. Визначальним при вирішенні питання про те, чи є підстави для виселення осіб, які проживають у жиллому приміщенні, що було передане в іпотеку з метою забезпечення виконання зобов'язань за кредитом, є встановлення того, за які кошти придбано іпотечне майно. Якщо іпотечне майно придбано за особисті кошти позичальника, а не за рахунок кредиту, то виселення таких громадян можливе лише з одночасним наданням іншого постійного житла

31 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Кей-Колект» (далі – ТОВ «Кей-Колект») до ОСОБА_1, ОСОБА_2 про усунення перешкод у користуванні майном, визнання осіб такими, що втратили право користування житловим приміщенням.

Суд установив, що позивач є правонаступником ПАТ «УкрСиббанк» щодо права вимоги за зобов'язаннями договору іпотеки, які виникли на підставі кредитного договору, укладеного між ПАТ «УкрСиббанк» та ОСОБА_4. На

забезпечення виконання зобов'язання за кредитним договором між ПАТ «УкрСиббанк» та відповідачами укладений договір іпотеки, за умовами якого ОСОБА_1, ОСОБА_2 як співвласники квартири передали в іпотеку вказане майно.

ПАТ «УкрСиббанк» згідно з договором факторингу та договором про відступлення прав за договором іпотеки свої права вимоги за зобов'язаннями за кредитним та іпотечним договорами передало ТОВ «Кей-Колект». У зв'язку з порушенням ОСОБА_4 умов кредитного договору ТОВ «Кей-Колект» у позасудовому порядку звернуло стягнення на предмет іпотеки - квартиру, в якій проживували проживати відповідачі.

Районний суд відмовив у задоволенні позову.

Апеляційний суд скасував рішення районного суду та визнав відповідачів такими, що втратили право користування квартирою.

Верховний Суд скасував рішення апеляційного суду й залишив у силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

Вимога про визнання відповідачів такими, що втратили право користування житловим приміщенням, у разі її задоволення має фактичним наслідком позбавлення відповідачів права на житло та, відповідно, виселення їх.

Згідно з частиною другою статті 109 ЖК Української РСР громадянам, яких виселяють із жилих приміщень, одночасно надається інше постійне жила приміщення, за винятком виселення громадян при зверненні стягнення на жилі приміщення, що були придбані ними за рахунок кредиту (позики) банку чи іншої особи, повернення якого забезпечене іпотекою відповідного жилого приміщення.

Таким чином, зазначеною нормою встановлено загальне правило щодо неможливості виселення громадян без надання іншого жилого приміщення. Як виняток, допускається виселення громадян без надання іншого жилого приміщення при зверненні стягнення на жила приміщення, що було придбане громадянином за рахунок кредиту, повернення якого забезпечене іпотекою відповідного жилого приміщення.

Отже, визначальним при вирішенні питання про те, чи є підстави для виселення осіб, які проживають у жилому приміщенні, що було передане в іпотеку з метою забезпечення виконання зобов'язань за кредитом, є встановлення того, за які кошти придбано іпотечне майно. Якщо іпотечне майно придбано за особисті кошти позичальника, а не за рахунок кредиту, то виселення таких громадян можливе лише з одночасним наданням іншого постійного житла.

Верховний Суд дійшов висновку, що колишні власники та особи, що проживають у жилому приміщенні, яке придбане за їхні кошти та передане в іпотеку, навіть після звернення іпотекодержателем стягнення на таке майно, відповідно до положень статті 109 ЖК Української РСР мають право на користування таким житлом до моменту виселення із наданням їм іншого постійного житла.

При цьому Верховний Суд застосував принцип пропорційності та відповідну прецедентну практику Європейського суду з прав людини.

З огляду на викладене суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про відмову в задоволенні позову, оскільки спірна квартира придбана за особисті

кошти позичальника, а не за кредитні кошти, відповідно, немає підстав для визнання відповідачів такими, що втратили право користування спірною квартирою до моменту їх виселення та надання їм іншого постійного житла.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 31 березня 2021 року у справі № 753/72/17 (провадження № 61-18178св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96074863>

3.2. Сам факт припинення сімейних відносин з власником будинку (квартири) не позбавляє колишнього члена сім'ї власника житла права користування займаним приміщенням та вирішувати спір з урахуванням балансу інтересів обох сторін

10 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про припинення сервітуту та визнання особи такою, що втратила право користування майном.

Звертаючись до суду з цим позовом, ОСОБА_1 зазначала, що є власником житлового будинку з надвірними спорудами, що належить їй на підставі договору дарування. Відповідач є її колишнім чоловіком, шлюб з яким розірвано на підставі рішення суду. ОСОБА_2 зареєстрований у зазначеному будинку попереднім його власником, матір'ю відповідача – ОСОБА_3. Більше двох років ОСОБА_2 не проживає в зазначеному будинку без поважних причин, участі в його утриманні не бере.

Суд першої інстанції задовольнив позов, припинив сервітут ОСОБА_2 на житловий будинок з надвірними спорудами та визнав відповідача таким, що втратив право на користування будинком.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовив.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Член сім'ї власника житла втрачає право на користування чужим житлом (сервітут) у разі відсутності члена сім'ї без поважних причин понад один рік, якщо інше не встановлено домовленістю між ним і власником житла або законом.

У частині першій статті 156 ЖК УРСР не визначені правила про самотійний характер права члена сім'ї власника житлового будинку на користування житловим приміщенням, не визначена й природа такого права.

Передбачено право члена сім'ї власника житлового будинку користуватися житловим приміщенням нарівні з власником, що свідчить про похідний характер права користування члена сім'ї від прав власника.

Зазначена норма не передбачає й самотійного характеру права користування житловим приміщенням, не вказує на його речову чи іншу природу.

Водночас посилання на наявність угоди про порядок користування житловим приміщенням може свідчити про зобов'язальну природу такого користування житловим приміщенням членом сім'ї власника.

Під час розгляду питання про припинення права користування колишнього члена сім'ї власника житла суди мають брати до уваги як формальні підстави, передбачені статтею 406 ЦК України, так і зважати на те, що сам факт припинення сімейних відносин з власником будинку (квартири) не позбавляє їх права користування займаним приміщенням та вирішувати спір з урахуванням балансу інтересів обох сторін.

Положення статті 406 ЦК України у спорі між власником та колишнім членом його сім'ї щодо захисту права власності на житлове приміщення можуть бути застосовані за умови наявності таких підстав, якщо сервітут був встановлений, але потім припинився. Однак встановлення такого сервітуту презюмується на підставі статті 402, частини першої статті 405 ЦК України.

Дійсна сутність відповідних позовних вимог має оцінюватися судом, виходячи з правових та фактичних підстав позову, наведених у позовній заяві, а не лише тільки з формулювань її прохальної частини, які можуть бути недосконалими.

Неможливість для власника здійснювати фактичне користування житлом (як і будь-яким нерухомим майном) через його зайняття іншими особами не означає втрату власником володіння такою нерухомістю.

Також необхідно дослідити питання дотримання балансу між захистом права власності та захистом права колишнього члена сім'ї власника на користування будинком.

Вирішуючи спір, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про відсутність підстав для задоволення позову ОСОБА_1, оскільки позивач не надала належних, достовірних та достатніх доказів на підтвердження того, що ОСОБА_2 був відсутній у спірному житлі без поважних причин понад один рік.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 березня 2021 року у справі № 686/26093/19-ц (провадження № 61-16974св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95533036>

4. Спори, що виникають із виконання чи невиконання договірних/недоговірних зобов'язань

4.1. За умови належним чином виконаного зобов'язання про компенсацію моральної шкоди у вигляді сплати боржником суми відшкодування, наявності рішення суду, на підставі якого визначено розмір і спосіб такої компенсації моральної шкоди, яке не скасовано і не змінено, між сторонами у справі не виникло кондиційне зобов'язання та підстави для застосування до відносин сторін норм глави 83 ЦК України.

01 березня 2021 року Верховний Суд у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом публічного акціонерного товариства «Українська залізниця» (далі - ПАТ «Українська залізниця»), яке є правонаступником державного підприємства «Придніпровська залізниця» (далі - ДП «Придніпровська залізниця»), до ОСОБА_1,

третья особа - Кіровський відділ державної виконавчої служби м. Дніпропетровська Головного територіального управління юстиції у Дніпропетровській області (далі - Кіровський ВДВС), про стягнення безпідставно отриманих грошових коштів.

Суд установив, що на виконання рішення суду щодо стягнення компенсації моральної шкоди ДП «Придніпровська залізниця» перерахувало ОСОБА_1 грошові кошти, а також з цієї суми - податок з доходів фізичних осіб до державного бюджету. Проте державний виконавець Кіровського ВДВС вважаючи, що є неповним виконання виконавчого листа у наданий строк для добровільного виконання (на користь стягувача надійшли кошти у розмірі 81 127,10 грн, а не 97 450,00 грн) виніс постанову про стягнення з ДП «Придніпровська залізниця» суми виконавчого збору та про арешт майна залізниці.

ДП «Придніпровська залізниця» з метою запобігання арешту розрахункових рахунків та активів підприємства перерахувало кошти виконавчого збору на депозитний рахунок Кіровського відділу державної виконавчої служби Дніпропетровського міського управління юстиції у сумі 1 162 841, 89 грн, а на банківську картку ОСОБА_1 перераховано 16 322,90 грн.

Адміністративний суд визнав протиправною та скасував постанову державного виконавця Кіровського ВДВС про стягнення з боржника виконавчого збору.

Ураховуючи викладене, ПАТ «Українська залізниця» вважало, що ОСОБА_1 отримала грошові кошти в розмірі 16 322,90 грн без будь-яких правових підстав, тому просило стягнути їх з відповідача на свою користь, посилаючись на положення статті 1212 ЦК України.

Міський суд відмовив у задоволенні позову ПАТ «Українська залізниця».

Апеляційний суд скасував це рішення суду та стягнув з ОСОБА_1 на користь ПАТ «Українська залізниця» безпідставно набуті грошові кошти.

Верховний Суд прийняв постанову з огляду на таке.

Результат аналізу положень статей 11 та 23 ЦК України свідчить про те, що за загальним правилом підставою виникнення зобов'язання про компенсацію моральної шкоди є завдання моральної шкоди іншій особі.

Зобов'язання припиняється виконанням, проведеним належним чином (частина перша статті 599 ЦК України).

Усталеним як у цивілістичній доктрині, так і судовій практиці під принципами виконання зобов'язань розуміються загальні засади, згідно з якими здійснюється виконання зобов'язання. Як правило, виокремлюються декілька принципів виконання зобов'язань, серед яких: належне виконання зобов'язання; реальне виконання зобов'язання; справедливість, добросовісність та розумність (частина третя статті 509 ЦК України).

Принцип належного виконання полягає в тому, що виконання має бути проведене: належними сторонами; щодо належного предмета; у належний спосіб; у належний строк (термін); у належному місці.

У справі, що переглядалася, підставою виникнення зобов'язання про компенсацію моральної шкоди між сторонами є факт її завдання відповідачу, а рішенням суду конкретизовано її розмір та визначено спосіб компенсації (грошові

кошти), тому боржник у зобов'язанні про компенсацію моральної шкоди мав сплатити на користь кредитора саме визначену суму (належне виконання).

З урахуванням того, що рішення суду, на підставі якого визначено розмір і спосіб компенсації моральної шкоди на користь ОСОБА_1, не скасовано й не змінено, тому Верховний Суд вважав, що між сторонами у справі не виникло кондикційне зобов'язання (адже підстава не відпала і кошти сплачувалися за наявності правової підстави).

Тобто відсутні умови, які необхідні для виникнення кондикційного зобов'язання, а також підстави для застосування до відносин сторін норм глави 83 ЦК України.

Постановою Верховного Суду від 01 березня 2021 року рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області від 12 квітня 2017 року скасовано, рішення Марганецького міського суду Дніпропетровської області від 19 січня 2017 року залишено в силі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 березня 2021 року у справі № 180/1735/16-ц (провадження № 61-18013сво18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95532945>

4.2. Наявність підстав для визнання договору недійсним має встановлюватися судом на момент його укладення, а не в результаті невиконання чи неналежного виконання зобов'язань, що виникли на підставі укладеного договору

10 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Волхонтет-Граніт» (далі – ТОВ «Волхонтет-Граніт») про стягнення суми заборгованості за договором оренди нежитлової будівлі та за зустрічним позовом ТОВ «Волхонтет-Граніт» до ОСОБА_1 про визнання недійсним договору оренди нежитлової будівлі.

Звертаючись до суду з цим позовом, ОСОБА_1 зазначала, що між ним та відповідачем укладено договір оренди нежитлової будівлі. Проте всупереч умовам договору ТОВ «Волхонтет-Граніт» не сплачувало орендної плати, в результаті чого утворилась заборгованість, яку позивач просив стягнути з відповідача.

ТОВ «Волхонтет-Граніт» звернулося до суду із зустрічним позовом до ОСОБА_1 про визнання недійсним договору оренди нежитлової будівлі, мотивуючи його тим, що на момент його укладення, нерухоме майно перебувало під арештом, зазначений договір не відповідає вимогам чинного законодавства в частині порядку розрахунку з орендодавцем.

Районний суд задовольнив позов ОСОБА_1 про стягнення з ТОВ «Волхонтет-Граніт» заборгованості за договором оренди нежитлової будівлі, у задоволенні зустрічного позову відмовив.

Апеляційний суд скасував рішення районного суду, у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовив. Зустрічний позов ТОВ «Волхонтет-Граніт» про визнання недійсним договору оренди нежитлової будівлі задовольнив.

Верховний Суд скасував рішення апеляційного суду та залишив в силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

Суд установив, що між сторонами у справі був укладений попередній договір купівлі-продажу нежитлової будівлі, яка перебувала під арештом. У цей день між ОСОБА_1 та ТОВ «Волхонтет-Граніт» укладено договір оренди цієї будівлі.

Верховний Суд зауважив, що недійсність договору як приватно-правова категорія повинна не допускати або присікати порушення цивільних прав та інтересів або їх відновлювати. По своїй суті ініціювання спору про недійсність договору не для захисту цивільних прав та інтересів є недопустимим. Наявність підстав для визнання договору недійсним має встановлюватися судом на момент його укладення. Тобто недійсність договору має існувати в момент його укладення, а не в результаті невиконання чи неналежного виконання зобов'язань, що виникли на підставі укладеного договору. Невиконання чи неналежне виконання зобов'язань, що виникли на підставі оспорюваного договору, не є підставою для його визнання недійсним. Оскільки ТОВ «Волхонтет-Граніт» не надало суду доказів на підтвердження недійсності договору оренди, суд першої інстанції обґрунтовано відмовив у задоволенні зустрічного позову.

Стаття 204 ЦК України закріплює презумпцію правомірності правочину. Ця презумпція означає, що вчинений правочин вважається правомірним, тобто таким, що породжує, змінює або припиняє цивільні права й обов'язки, доки ця презумпція не буде спростована, зокрема на підставі рішення суду, яке набрало законної сили. У разі неспростування презумпції правомірності договору всі права, набуті сторонами правочину за ним, повинні безперешкодно здійснюватися, а обов'язки, що виникли внаслідок укладення договору, підлягають виконанню.

Суд встановив, що умовами договору оренди визначені розмір і порядок обчислення орендної плати, місце та строки виконання цього обов'язку.

У зв'язку з тим, що ТОВ «Волхонтет-Граніт» не надало суду доказів на підтвердження виконання зобов'язань щодо здійснення сплати за оренду нежитлового приміщення, а наданий позивачем розрахунок заборгованості орендар не спростував, суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про стягнення з ТОВ «Волхонтет-Граніт» заборгованості за договором оренди.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 березня 2021 року у справі № 201/8412/18 (провадження № 61-803св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95532900>

5. Спори, що виникають із загальних положень про договір (правочин)

5.1. Укладаючи договір, у якому містяться елементи різних договорів (змішаний договір), до відносин сторін у такому договорі застосовуються відповідні положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті змішаного договору

10 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення суми.

Суд установив, що власник пошкодженого у ДТП автомобіля уклав із ОСОБА_1 договір відступлення права вимоги, за яким він втрачає право вимагати від страховика та винуватця пригоди або від будь-якої іншої особи, що відповідно до закону несе відповідальність перед ним, відшкодування спричинених у ДТП матеріальних збитків. Позивач зобов'язався відремонтувати транспортний засіб, отримавши відповідне доручення.

Позивач відремонтував автомобіль, проте апеляційний суд скасував постанову місцевого суду, якою винним у ДТП визнано водія трамвая, і закрив провадження у справі на підставі пункту 1 частини першої статті 247 КУпАП за відсутністю складу адміністративного правопорушення.

Районний суд задовольнив позов, зобов'язав ОСОБА_2 відшкодувати ОСОБА_1 вартість ремонту автомобіля.

Апеляційний суд це рішення скасував та відмовив у задоволенні позову, зазначивши, що на момент укладення договору відступлення права вимоги жодних зобов'язань водія трамвая перед відповідачем ще не існувало, на час укладення договору не було визначено винну в ДТП особу. Отже, якщо майбутні відступлені вимоги не конкретизовані й не індивідуалізовані, то цей договір є неукладеним та не тягне за собою правових наслідків.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду та залишив у силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

Сторони мають право укласти договір, у якому містяться елементи різних договорів (змішаний договір). До відносин сторін у змішаному договорі застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті змішаного договору (частина 2 стаття 628 ЦК України).

За своєю суттю укладений між позивачем і відповідачем договір є змішаним, оскільки у ньому містяться елементи різних договорів.

У частині регулювання відносин між сторонами він є договором про надання послуг, тобто проведення ремонту пошкодженого транспортного засобу відповідача на певних умовах. Так, сторони погодили, що якщо суд визнає винним у ДТП відповідача та/або іншого учасника пригоди, буде визнано невинним у вчиненні адміністративного (кримінального) правопорушення за фактом ДТП, то

відповідач зобов'язаний відшкодувати позивачеві всі фактично понесені ним витрати у зв'язку з виконанням цього договору.

Отже, відповідач зобов'язався відшкодувати понесені позивачем витрати у зв'язку з виконанням цього договору.

У частині регулювання відносин між сторонами вказаний договір також є договором доручення, оскільки на виконання пункту 6 договору для реалізації права відступлення вимоги відповідачем на ім'я позивача видана нотаріально посвідчена довіреність.

Окрім того, не можна вважати неукладеним договір після його повного чи часткового виконання сторонами.

Позивач виконав свої зобов'язання перед відповідачем, а саме: отримав нотаріально посвідчену довіреність, організував огляд пошкодженого автомобіля, відремонтував його й оформив документи для подання їх до МТСБУ.

У статті 629 ЦК України закріплено один із фундаментів, на якому ґрунтується цивільне право, – обов'язковість договору. Тобто з моменту укладення договору та виникнення зобов'язання його сторони набувають обов'язки (а не лише суб'єктивні права), які вони мають виконувати.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 березня 2021 року у справі № 199/1917/19 (провадження № 61-16444св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95532980>

5.2. Для визнання правочину фіктивним необхідно встановити наявність умислу всіх сторін правочину. Судам необхідно враховувати, що саме по собі невиконання правочину сторонами не означає, що укладено фіктивний правочин. Якщо сторони не вчинили жодних дій на виконання такого правочину, суд ухвалює рішення про визнання правочину недійсним без застосування будь-яких наслідків. У разі якщо на виконання правочину було передано майно, такий правочин не може бути кваліфікований як фіктивний

31 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи: приватний нотаріус Дніпровського міського нотаріального округу Дніпропетровської області, акціонерний комерційний банк «Райффайзенбанк Україна», ОСОБА_3, про визнання договору купівлі-продажу недійсним.

Звертаючись до суду із цим позовом, ОСОБА_1 просила визнати недійсним договір купівлі-продажу квартири, проданої нею у 2004 році ОСОБА_2, який оформив іпотеку в банку під заставу цієї квартири. Після укладення відповідних договорів позивач залишилася власником нерухомого майна, мешкає в ній, сплачує комунальні платежі. Право власності на нерухоме майно за відповідачем зареєстроване лише у 2016 році.

Районний суд, із рішенням якого погодився апеляційний суд, визнав оспорюваний договір недійсним на підставі статті 234 ЦК України, оскільки при

Його укладенні воля сторін не відповідала зовнішньому її прояву та сторони не передбачали реального настання правових наслідків, обумовлених вказаним правочином, на момент укладення договору в обох сторін був умисел на фіктивність таких дій.

Верховний Суд скасував рішення судів першої та апеляційної інстанцій, відмовив у задоволенні позову з огляду на таке.

Однією з основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність, тому дії учасників цивільних правовідносин мають їй відповідати.

Верховний Суд зазначав, що для визнання правочину фіктивним необхідно встановити наявність умислу всіх сторін правочину. Судам необхідно враховувати, що саме собою невиконання правочину сторонами не означає, що укладено фіктивний правочин. Якщо сторони не вчинили жодних дій на виконання такого правочину, суд ухвалює рішення про визнання правочину недійсним без застосування будь-яких наслідків. У разі якщо на виконання правочину було передано майно, такий правочин не може бути кваліфікований як фіктивний.

Основними ознаками фіктивного правочину є: введення в оману (до або в момент укладення угоди) третьої особи щодо фактичних обставин правочину або дійсних намірів учасників; свідомий намір невиконання зобов'язань договору; приховування справжніх намірів учасників правочину.

Відповідач посилався на те, що оспорений договір відповідав волевиявленню сторін правочину. Позивач не довела, а суди не встановили наявності умислу з певним спрямуванням волі у неї та відповідача.

Висновок суду про те, що оспорений договір не передбачав реального настання правових наслідків, обумовлених умовами правочину, не було вчинено дій, спрямованих на перехід права власності на нерухоме майно, спростовується кредитним договором із банком, за умовами якого позичальник зобов'язаний використати кредитні кошти на придбання квартири в позивача.

Сторонами договору також погоджено передачу позичальником в іпотеку банку придбаного нерухомого майна. Позичальник зобов'язався у строк не пізніше 30 календарних днів з моменту нотаріального посвідчення договору купівлі-продажу провести його державну реєстрацію.

Оспорений договір нотаріально посвідчений, зареєстрований у відповідному реєстрі. Крім того, ОСОБА_1 повністю отримала від ОСОБА_2 кошти за квартиру до підписання договору купівлі-продажу, що не спростовано.

Висновок суду про те, що договір купівлі-продажу вчинено без реєстрації права власності, не ґрунтується на законі, оскільки чинне на момент виникнення спірних правовідносин законодавство пов'язувало виникнення права власності на майно саме з моментом реєстрації договору, а не з реєстрацією права власності на таке майно.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 31 березня 2021 року у справі № 201/2832/19 (провадження № 61-14079св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96006082>

6. Спори, що виникають із захисту права власності

6.1. **Обов'язок щодо попереднього внесення вартості частки у спільному майні на депозитний рахунок суду існує у випадку звернення одного з подружжя до суду з вимогами про припинення права іншого з подружжя на частку у спільному майні з одночасним присудженням грошової компенсації.** Однак, у спорах, в яких позивач просить припинити своє право на частку в майні з отриманням від інших співвласників грошової або іншої матеріальної компенсації вартості цієї частки, не вимагається обов'язкового внесення грошової компенсації на депозитний рахунок суду

24 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про поділ спільного майна подружжя, відшкодування майнової та моральної шкоди.

ОСОБА_1 мотивував свій позов тим, що під час перебування у зареєстрованому шлюбі колишнє подружжя придбало майно, яке позивач просив поділити, відступивши від засад рівності часток подружжя, стягнути з ОСОБА_2 на свою користь вартість належних йому 2/3 частки у спірному майні, а також майнову та моральну шкоду.

Суд першої інстанції задовольнив позов частково, стягнувши з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 вартість належної йому S частки у спільному майні подружжя, а також моральну шкоду.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції в частині стягнення моральної шкоди, в решті залишив рішення суду без змін.

Верховний Суд залишив без змін рішення судів у частині стягнення на користь позивача вартості належної йому частки у спільному майні з огляду на таке.

Відповідно до статті 71 СК України майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, ділиться між ними в натурі. Неподільні речі присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено угодою між ними. Присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених ЦК України. Присудження одному з подружжя грошової компенсації можливе за умови попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду.

Тлумачення положень статті 71 СК України дає підстави для висновку про те, що частини четверта та п'ята цієї статті виступають як єдиний правовий механізм захисту інтересів того з подружжя, який погоджується на компенсацію належної йому частки у спільному майні за рахунок іншого з подружжя, з подальшим припиненням права власності на цю частку.

Принцип обов'язкового отримання згоди особи на присудження їй грошової компенсації, крім випадків, передбачених ЦК України (стаття 365 цього Кодексу), насамперед застосовується до правовідносин, які виникають при зверненні одного

з подружжя до суду з вимогами про припинення права іншого з подружжя на частку у спільному майні з одночасним присудженням грошової компенсації. Гарантуючи, що компенсація буде виплачена, позивач вносить необхідну суму на депозитний рахунок суду.

У пунктах 1-3 частини першої статті 365 ЦК України передбачено, що право особи на частку у спільному майні може бути припинене за рішенням суду на підставі позову інших співвласників, якщо: частка є незначною і не може бути виділена в натурі; річ є неподільною; спільне володіння і користування майном є неможливим.

Правовідносини, в яких позивач просить припинити не право власності відповідача у спільному майні з виплатою компенсації, а своє право на частку в майні з отриманням компенсації на свою користь, є відмінними за своєю природою і регулюються статтею 364 ЦК України, яка передбачає, що співвласник, частка якого в майні не може бути виділена в натурі, має право на отримання від інших співвласників грошової або іншої матеріальної компенсації вартості цієї частки.

Отже, у справах за спорами, в яких про припинення своєї частки у спільному майні й отримання компенсації на свою користь заявляє позивач, не вимагається обов'язкового внесення на депозитний рахунок грошової компенсації.

Вирішуючи спір, суди, встановивши обсяг спільно нажитого сторонами за час спільного проживання майна, з'ясувавши джерело і час його придбання, врахувавши презумпцію рівності часток, а також положення статті 71 СК України, встановивши, що спірний автомобіль зареєстрований за ОСОБА_2 та перебуває у її користуванні, є неподільною річчю, позивачем як іншим з подружжя не використовується, дійшли обґрунтованого висновку про поділ транспортного засобу, який є спільним майном подружжя, шляхом стягнення з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 вартості належної йому частки у спільному майні подружжя.

Постановою Верховного Суду від 24 березня 2021 року рішення Іллічівського міського суду Одеської області від 10 грудня 2019 року у нескасованій під час апеляційного перегляду частині та постанову Одеського апеляційного суду від 03 липня 2020 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 березня 2021 року у справі № 501/2211/18 (провадження № 61-19084св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95780935>

7. Спори, що виникають із земельних правовідносин

7.1. Саме лише бажання орендодавця самостійно обробляти належну йому земельну ділянку не є окремою підставою, визначеною законом або договором, для розірвання договору оренди землі

19 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до товариства з обмеженою відповідальністю «Лан» про розірвання договору оренди земельної ділянки.

Суд установив, що ОСОБА_1 є власником земельної ділянки. Між сторонами спору укладено договір оренди цієї ділянки строком на 15 років, за умовами якого орендар кожні п'ять років дає згоду на розірвання договору оренди землі.

Районний суд, з висновком якого погодився й апеляційний суд, виходив із того, що позивач не довів можливості розірвання укладеного договору оренди землі кожні п'ять років в односторонньому порядку. Крім того, пункт 28 договору оренди земельної ділянки визначає неможливість розірвання цього договору в односторонньому порядку.

Верховний Суд залишив без змін рішення судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

Частинами першою-четвертою статті 31 Закону України "Про оренду землі", який є спеціальним законом і має пріоритет перед іншими законами в застосуванні до спірних правовідносин, визначені підстави припинення договору оренди землі.

Договір оренди землі може бути розірваний за згодою сторін. На вимогу однієї із сторін договір оренди може бути достроково розірваний за рішенням суду в порядку, встановленому законом.

Розірвання договору оренди землі в односторонньому порядку не допускається, якщо інше не передбачено законом або цим договором.

У справі, що переглядалася, спір між сторонами виник у зв'язку із різним розумінням та тлумаченням змісту пункту 7 договору оренди землі, згідно з яким після закінчення строку договору орендар має переважне право поновлення його на новий строк. У цьому разі орендар повинен не пізніше ніж за 30 днів до закінчення строку дії договору письмово, або усно повідомити орендодавця про намір продовжити його дію. Крім того, орендар дає згоду на розірвання договору через кожні п'ять років, якщо в орендодавця виникла для цього потреба або бажання, але орендодавець повинен попередити орендаря не пізніше, як за 100 днів про свій намір. Якщо після закінчення дії договору (15 років) у сторін не виникає одна до одної претензій протягом трьох місяців, договір продовжується автоматично.

При цьому сторони у пунктах 26-28 договору оренди погодили порядок припинення його дії.

Системний аналіз умов договору оренди свідчить, що його умовами не передбачено можливості розірвання в односторонньому порядку за ініціативою

орендодавця. При цьому заперечення зі сторони орендаря свідчить, що останній не погоджується на розірвання, тобто відсутня взаємна згода сторін на розірвання договору.

Зі змісту пункту 7 договору оренди вбачається, що для розірвання договору потрібна згода орендаря, яку останній має надати, що виключає можливість розірвання договору в односторонньому порядку. Крім того, пункт 28 договору містить імперативне положення про неможливість розірвання договору в односторонньому порядку.

Саме лише бажання орендодавця самостійно обробляти земельну ділянку не є окремою підставою, визначеною законом або договором, для розірвання спірного договору оренди землі. Інших підстав як в сукупності, так і окремо, необхідних і достатніх для розірвання договору оренди землі, зокрема наявність істотних порушень договору орендарем, позивачем не надано.

Постановою Верховного Суду від 19 березня 2021 року рішення Юр'ївського районного суду Дніпропетровської області від 27 квітня 2020 року та постанову Дніпровського апеляційного суду від 27 липня 2020 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 березня 2021 року у справі № 198/1022/19 (провадження № 61-13256св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95654245>

7.2. Непідписання суміжним власником та/або землекористувачем акта погодження меж земельної ділянки саме по собі не є підставою для визнання недійсним державного акта на право власності на земельну ділянку

04 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання державного акта на право власності на земельну ділянку недійсним.

Звертаючись до суду з цим позовом, ОСОБА_1 зазначала про те, що вона успадкувала 1/2 частину житлового будинку, а відповідно до договору дарування прийняла в дар іншу частину цього будинку. Проте вона позбавлена можливості приватизувати земельну ділянку, необхідну для обслуговування житлового будинку, оскільки ОСОБА_2, яка є суміжним землекористувачем, на її думку, самовільно захопила частину належної їй землі.

Районний суд, з рішенням якого погодився апеляційний суд, у задоволенні позову ОСОБА_1 про визнання державного акта на право власності на земельну ділянку недійсним відмовив.

Верховний Суд залишив без змін рішення суду першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

Відмовляючи у задоволенні позову, суди дійшли висновку про те, що позивачем не доведено, що саме відповідачем як суміжним землекористувачем порушено межі належної їй земельної ділянки й оскаржуваний державний акт на право приватної власності на землю порушує її права на земельну ділянку.

Доводи касаційної скарги ОСОБА_1 про те, що акт погодження (встановлення) та закріплення в натурі меж вона не підписувала не прийняті Верховним Судом, оскільки погодження меж земельної ділянки є виключно допоміжною стадією у процедурі приватизації земельної ділянки. Підписання акта погодження меж самостійного значення не має, воно не призводить до виникнення, зміни або припинення прав на земельну ділянку, як і будь-яких інших прав у процедурі приватизації. Непогодження меж земельної ділянки із власником та/або землекористувачем не може бути підставою для відмови відповідної місцевої ради в затвердженні технічної документації, за умови правомірних дій кожного із землекористувачів чи землевласників. Ненадання особою своєї згоди на погодження меж земельної ділянки суміжного землекористувача та/або власника не може бути перешкодою для розгляду місцевою радою питання про передачу земельної ділянки у власність відповідачу за обставин виготовлення відповідної технічної документації. Непідписання суміжним власником та/або землекористувачем акта погодження меж земельної ділянки саме по собі не є підставою для визнання недійсним державного акта на право власності на земельну ділянку.

Постановою Верховного Суду від 04 березня 2021 року рішення Чорнобаївського районного суду Черкаської області від 13 червня 2019 року та постанову Черкаського апеляційного суду від 26 вересня 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 04 березня 2021 року у справі № 709/809/17 (провадження № 61-19476св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95344587>

8. Спори, що виникають із страхових правовідносин

8.1. Майбутній страхувальник повинен надати інформацію, яку він знає або повинен знати щодо застрахованого об'єкта («розумне повідомлення про ризик»). Переддоговірний обов'язок страхувальника надати страховику достовірні відомості про об'єкти страхування і фактори ризику є проявом найвищої добросовісності (доктрина «uberrima fides»)

10 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до публічного акціонерного товариства «Національна акціонерна страхова компанія «Оранта» (далі - ПАТ «Національна акціонерна страхова компанія «Оранта») про відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілих.

ОСОБА_1, який діяв у своїх інтересах та як опікун – в інтересах брата, просив суд стягнути зі страхової компанії шкоду, завдану смертю батьків у ДТП, винуватцем якої вироком суду визнано водія автомобіля, застрахованого у ПАТ «Національна акціонерна страхова компанія «Оранта».

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився апеляційний суд, задовольнив позов.

Відповідач мотивував касаційну скаргу тим, що на день ДТП було зареєстровано шість договорів страхування цивільно-правової відповідальності володільця автомобіля однієї марки з одним державним номером, а тому страхове відшкодування підлягає стягненню зі страховика, з яким укладено перший договір, всі інші договори є нікчемними відповідно до пункту 3 частини першої статті 989 ЦК України. Висновок судів про те, що винуватець ДТП не знав про інші договори страхування, не має правового значення, адже страхувальник зобов'язаний повідомити страховика про наявність інших страхових полісів незалежно від того, чи знав він про них.

Верховний Суд залишив без змін рішення судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

Тлумачення пункту 3 частини першої статті 989 ЦК України свідчить про те, що переддоговірний обов'язок страхувальника надати страховику достовірні відомості про об'єкти страхування і фактори ризику є проявом найвищої добросовісності (доктрина «uberrima fides») і пов'язаний із ризиковим характером договору страхування.

По суті страховику потрібна інформація для оцінки страхового ризику. Нікчемність другого договору страхування пов'язується з невиконанням переддоговірного обов'язку, який має суттєве значення для виконання майбутнього договору страхування. Цивільне законодавство не містить вказівки про те, який стандарт розкриття інформації майбутнім страхувальником має бути застосований.

З урахуванням принципів цивільного права варто зробити висновок про те, що для розкриття інформації майбутньому страхувальнику потрібно застосувати конструкцію «розумне повідомлення про ризик», тобто майбутній страхувальник повинен надати інформацію, яку він знає або повинен знати щодо застрахованого об'єкта.

На момент укладення договору страхування з ПАТ «Національна акціонерна страхова компанія «Оранта» у базі даних МТСБУ містилася інформація про різні автомобілі однієї марки з одним державним номером і різних страхувальників. Очевидно, що розумна та обачна людина не може допустити існування ситуації, за якої різні транспортні засоби, належні різним власникам, мають однакові державні номери. З урахуванням саме таких обставин та застосовуючи конструкцію «розумне повідомлення про ризик», слід констатувати, що страхувальник не міг повідомити страховика про те, що стосовно його об'єкта страхування укладені інші договори страхування. Тому страхувальник не порушував вимоги пункту 3 частини першої статті 989 ЦК України, немає підстав для констатації нікчемності договору страхування, укладеного з відповідачем.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 березня 2021 року у справі № 753/731/16 (провадження № 61-25171св18) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95502347>

8.2. Необхідною умовою для покладення на страхову компанію обов'язку з відшкодування шкоди, пов'язаної із стійкою втратою працездатності потерпілим внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, є одержання ним офіційних доходів на час настання страхового випадку

18 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Приватного підприємства «Захід-Хліб-Збут-2002» (далі - ПП «Захід-Хліб-Збут-2002»), треті особи: ОСОБА_2, Приватне акціонерне товариство «Українська пожежно-страхова компанія» (далі - ПрАТ «УПСК»), про стягнення втраченого заробітку внаслідок стійкої втрати працездатності.

Суд установив, що в результаті ДТП за участю автомобіля марки «КАМАЗ-5320», який перебував під керуванням водія відповідача, ОСОБА_1 зазнав тяжких тілесних ушкоджень. Спочатку йому встановлено першу групу інвалідності, пізніше - другу групу. Також ОСОБА_1 проведено ампутацію правої нижньої кінцівки, яка була пошкоджена у ДТП.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, стягнув з ПП «Захід-Хліб-Збут-2002» на користь ОСОБА_1 розмір втраченого заробітку у зв'язку із стійкою втратою працездатності.

Верховний Суд залишив без змін рішення судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

Цивільно-правова відповідальність водія автомобіля марки «КАМАЗ-5320» на момент скоєння ДТП була забезпечена полісами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів у ПрАТ «УПСК». Згідно з полісом ліміту відповідальності за шкоду, завдану життю та здоров'ю (на одного потерпілого) становить 100 тис. грн, за шкоду, завдану майну (на одного потерпілого), 50 тис. грн, франшиза 500 грн.

У пункті 22.1 статті 22 Закону України "Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів" (далі - Закон № 1961-IV) передбачено, що у разі настання страхового випадку страховик відповідно до лімітів відповідальності страховика відшкодовує у встановленому цим Законом порядку оцінену шкоду, яка була заподіяна у результаті дорожньо-транспортної пригоди життю, здоров'ю, майну третьої особи.

Відповідно до пунктів 26.1 та 26.5 статті 26 Закону № 1961-IV (у редакції на час виникнення спірних правовідносин) у зв'язку із стійкою втратою працездатності потерпілим відшкодовуються доходи, не отримані потерпілим у результаті стійкої втрати працездатності (інвалідності), які не відшкодовуються за рахунок іншого обов'язкового виду страхування. Потерпілим, які на момент настання страхового випадку не одержували доходів, у зв'язку із стійкою втратою працездатності відшкодовуються витрати, пов'язані з доставкою, розміщенням, утриманням, діагностикою, лікуванням та реабілітацією потерпілого у відповідному закладі охорони здоров'я, медичним піклуванням, лікуванням та доглядом у домашніх умовах та купівлею лікарських препаратів.

З аналізу цієї норми варто дійти висновку, що необхідною умовою для покладення на страхову компанію обов'язку з відшкодування шкоди, пов'язаної із стійкою втратою працездатності внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, є одержання офіційних доходів потерпілим на час настання страхового випадку.

Суд установив, що ОСОБА_1 на час ДТП не працював, доходів не отримував, тому дійшов обґрунтованого висновку, що шкоду у зв'язку із стійкою втратою працездатності йому повинне відшкодувати ПП «Захід-Хліб-Збут-2002», з яким винуватець ДТП перебував у трудових відносинах.

Постановою Верховного Суду від 18 березня 2021 року рішення Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 10 лютого 2020 року та постанову Тернопільського апеляційного суду від 06 жовтня 2020 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 березня 2021 року у справі № 607/3412/18 (провадження № 61-15591св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95682044>

9. Спори про захист немайнових прав фізичних осіб

9.1. Держава, встановлюючи заборону відвідування навчального закладу дитиною, яка не має профілактичних щеплень, реалізує свій обов'язок щодо забезпечення безпеки життя і здоров'я всіх учасників освітнього процесу, зокрема і самої нещепленої дитини. Право такої дитини на здобуття освіти не порушено, оскільки для неї встановлено альтернативні способи отримання освіти та продовження навчання

10 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Запорізького Академічного ліцею Запорізької міської ради Запорізької області про визнання недійсним і скасування наказів про відсторонення від занять учнів без щеплень за віком.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено, оскільки керівник навчального закладу, на якого покладено обов'язок забезпечувати безпеку всіх учасників освітнього процесу, правомірно прийняв рішення про тимчасове відсторонення учня, який не має профілактичних щеплень, від занять.

Верховний Суд залишив без змін рішення районного та апеляційного судів з огляду на таке.

Згідно зі статтею 53 Закону України «Про освіту» здобувачі освіти мають право на безпечні та нешкідливі умови навчання, утримання і праці, а також зобов'язані відповідально та дбайливо ставитися до власного здоров'я, здоров'я тих, хто їх оточує, довкілля.

Відповідно до положень статті 3 Конвенції про права дитини в усіх питаннях щодо дітей першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Завданням держави є забезпечення дотримання оптимального балансу між реалізацією права дитини на освіту та інтересами інших дітей.

Закон дає право батькам відмовитися від проведення обов'язкових щеплень дитині.

У справі, що переглядалася, індивідуальне право (інтерес) матері дитини відмовитися від її щеплення та збереження обсягу прав дитини на здобуття освіти, зокрема у шкільних закладах освіти, протиставляється загальному праву (інтересу) суспільства, інших батьків та їх дітей, які провели у встановленому державою порядку щеплення, зокрема перед відправленням дітей до навчального закладу для здобуття освіти. Внаслідок установа такого балансу досягається мета – загальне благо у формі права на безпеку та охорону здоров'я, що гарантовано статтями 3, 27 та 49 Конституції України.

Держава, встановивши заборону відвідувати навчальний заклад дитиною, яка не має профілактичних щеплень, реалізує свій обов'язок щодо забезпечення безпеки життя і здоров'я всіх учасників освітнього процесу, зокрема і самої нещепленої дитини.

Отже, право дитини позивача на освіту в шкільному навчальному закладі було тимчасово обмежено з огляду на суспільні інтереси, оскільки ОСОБА_1 не дотрималась календаря обов'язкових щеплень і відмовилась від щеплення дитини.

Водночас право дитини на здобуття освіти не порушено, оскільки для дітей, які не можуть відвідувати заклад освіти за відсутності щеплень, встановлено альтернативні способи отримання освіти та продовження навчання, зокрема в навчальному закладі. Вирішення цього питання покладається на заклади охорони здоров'я.

Суд установив, що мати неповнолітньої ОСОБА_2 відмовилась від щеплень і не зверталась до лікарсько-консультативної комісії для отримання висновку, згідно з яким дитина, яка не має щеплень, може відвідувати навчальний заклад.

Вирішуючи питання про співвідношення норм статей 3 та 53 Конституції України, не можна не визнати пріоритетність забезпечення безпеки життя, здоров'я і безпеки людини над правом на освіту.

Установивши відсутність у діях відповідача порушення права ОСОБА_2 на освіту, передбаченого положеннями статті 53 Конституції України, статті 3 Закону України «Про освіту», враховуючи, що позивачу роз'яснено право обрати альтернативну форму отримання загальної середньої освіти, яке ОСОБА_1 реалізоване шляхом переведення дитини на екстернатну форму навчання, суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, дійшов обґрунтованого висновку про відмову у задоволенні позовних вимог ОСОБА_1 про визнання недійсними та скасування наказів про відсторонення від занять учнів без щеплень за віком.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 березня 2021 року у справі № 331/5291/19 (провадження № 61-17335св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95642825>

10. Питання процесуального права

10.1. Відповідно до статті 23 Закону України «Про іпотеку» до нового власника іпотечного майна переходять всі права та обов'язки іпотекодавця за іпотечним договором, у тому обсязі й на тих умовах, на яких вони належали іпотекодавцю на момент укладення договору про відчуження іпотечного майна, у тому числі права й обов'язки боржника у виконавчому провадженні з примусового виконання рішення суду про звернення стягнення на предмет іпотеки, що є підставою для заміни боржника у виконавчому провадженні

01 березня 2021 року Верховний Суд у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за заявою приватного виконавця виконавчого округу Дніпропетровської області про заміну сторони виконавчого провадження.

Суд установив, що у приватного виконавця виконавчого округу Дніпропетровської області на виконанні перебувало виконавче провадження щодо звернення стягнення на предмет іпотеки – квартиру, де боржником був ОСОБА_2, який подарував цю квартиру ОСОБА_1. Під час проведення виконавчих дій ОСОБА_2 помер.

Районний суд, з яким погодився й апеляційний суд, змінив сторону боржника з ОСОБА_2 на його правонаступника ОСОБА_1.

Верховний Суд залишив без змін рішення судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

За змістом статті 23 Закону України «Про іпотеку» на особу, до якої перейшло право власності на майно, обтяжене іпотекою, навіть у випадках, коли до її відома не було доведено інформації про обтяження майна іпотекою, переходять всі права та обов'язки іпотекодавця.

Отже, у разі вибуття заставного майна з власності іпотекодавця законодавством встановлено механізм захисту прав іпотекодержателя шляхом перенесення всіх прав та обов'язків іпотекодавця на особу, до якої перейшло право власності на майно.

Підставою для заміни сторони виконавчого провадження, тобто процесуального правонаступництва на стадії виконання рішення суду, є правонаступництво у матеріальних правовідносинах, унаслідок якого відбувається вибуття сторони зі спірних або встановлених судом правовідносин і перехід до іншої особи прав і обов'язків вибулої сторони в цих правовідносинах.

Таким чином, при вирішенні питання про заміну сторони у виконавчому провадженні необхідно встановити факт вибуття сторони виконавчого провадження та переходу до особи матеріальних прав і обов'язків вибулої сторони.

Процесуальне правонаступництво у виконавчому провадженні - це заміна на будь-якій стадії виконавчого провадження стягувача або боржника іншою особою у зв'язку з її вибуттям, тобто підставою заміни кредитора внаслідок правонаступництва є настання певних обставин, які мають юридичне значення і в результаті яких виникають цивільні права та обов'язки, або пряма вказівка акта цивільного законодавства, що не залежить від умов та порядку здійснення виконавчого провадження органами і посадовими особами.

При вирішенні питання про заміну сторони у виконавчому провадженні суд перевіряє наявність правонаступництва у матеріальних відносинах.

У справі, що переглядалася, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про те, що на підставі договору дарування відповідно до статті 23 Закону України «Про іпотеку» до нового власника іпотечного майна ОСОБА_1 перейшли всі права та обов'язки іпотекодавця за іпотечним договором у тому обсязі й на тих умовах, на яких вони належали ОСОБА_2 на момент укладення цього договору, у тому числі права й обов'язки боржника у виконавчому провадженні з примусового виконання рішення суду про звернення стягнення на предмет іпотеки, що є підставою для заміни боржника у виконавчому провадженні.

Постановою Верховного Суду від 01 березня 2021 року ухвалу Жовтневого районного суду міста Дніпропетровська від 20 березня 2020 року та постанову Дніпровського апеляційного суду від 04 червня 2020 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 березня 2021 року у справі № 201/16014/13-ц (провадження № 61- 9098сво20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95532944>

10.2. Суд не наділений повноваженнями вирішувати питання щодо вжиття таких заходів, як забезпечення скарги на дії, рішення виконавця шляхом зупинення реалізації майна, оскільки вирішення питання про зупинення вчинення виконавчих дій належить виключно до компетенції виконавця. При цьому в касаційному порядку підлягає оскарженню ухвала суду першої інстанції, після її перегляду в апеляційному порядку, та судові рішення апеляційного суду, якими вирішено питання щодо забезпечення скарги на дії державного/приватного виконавців, якщо таке клопотання розглянуто судами по суті як забезпечення позову

01 березня 2021 року Верховний Суд у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за скаргою на дії та рішення приватного виконавця виконавчого округу м. Києва, заінтересована особа - ОСОБА_2.

Звертаючись до суду зі скаргою, заявник зазначав, що під час виконання судового рішення щодо примусової реалізації квартири в рахунок погашення боргу суб'єкт оскарження порушив норми Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» і вартість квартири значно занижена.

Одночасно він просив суд зупинити реалізацію квартири та заборонити ДП «Сетам» вчиняти дії щодо реалізації зазначеного нерухомого майна, подавши заяву про забезпечення скарги шляхом зупинення стягнення.

Суд першої інстанції, з ухвалою якого погодився апеляційний суд, задовольнив заяву, оскільки дії приватного виконавця у межах зазначеного виконавчого провадження до розгляду цієї скарги по суті можуть вплинути на майнові права заявника. Тому відповідно до вимог статей 149, 150 ЦПК України, які регулюють забезпечення позову, пункту 2 частини першої статті 34 Закону України «Про виконавче провадження» заява про забезпечення скарги на дії та рішення приватного виконавця є обґрунтованою.

Верховний Суд скасував рішення судів першої та апеляційної інстанцій та відмовив у задоволенні заяви про забезпечення скарги шляхом зупинення стягнення з огляду на таке.

Положення статей 149–153 ЦПК України, які регламентують забезпечення позову, не можуть застосовуватися при розгляді скарги на рішення, дії або бездіяльність посадових осіб державної виконавчої служби, державного чи приватного виконавця (статті 447–451 ЦПК України), поданої у порядку здійснення судового контролю за виконанням рішення суду, яке набрало законної сили (стягнення за яким не зупинялось) і підлягає примусовому виконанню в порядку, передбаченому Законом України «Про виконавче провадження».

У ЦПК України немає правової норми, яка б надавала суду повноваження у порядку, передбаченому статтями 149, 150 ЦПК України, вживати заходів забезпечення скарги на дії державного виконавця шляхом зупинення реалізації майна.

Отже, суд не наділений повноваженнями вирішувати питання щодо вжиття таких заходів, як забезпечення скарги на дії, рішення виконавця шляхом зупинення реалізації майна, оскільки вирішення питання про зупинення вчинення виконавчих дій належить виключно до компетенції виконавця.

При цьому в касаційному порядку підлягає оскарженню ухвала суду першої інстанції після її перегляду в апеляційному порядку та судове рішення апеляційного суду, якими вирішено питання щодо забезпечення скарги на дії державного або приватного виконавців, якщо таке клопотання розглянуто судами по суті як забезпечення позову.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 березня 2021 року у справі № 752/26606/18 (провадження № 61-21640сво19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95315623>

10.3. Ухвала суду першої інстанції про відмову у задоволенні клопотання про зустрічне забезпечення не може бути оскаржена в апеляційному порядку до ухвалення рішення суду по суті спору й окремо від цього рішення. Тобто оскарження такої ухвали в апеляційному порядку можливе одночасно з рішенням суду по суті спору.

17 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до державного реєстратора комунального підприємства «Реєстрація майна та бізнесу», Товариства з обмеженою відповідальністю «Кредитні ініціативи» про визнання незаконним і скасування рішення державного реєстратора.

Районний суд, з ухвалою якого погодився апеляційний суд, задовольнив заяву про забезпечення позову про визнання незаконним і скасування рішення державного реєстратора.

Відповідач подав заяву про зустрічне забезпечення, однак районний суд відмовив у її задоволенні.

Апеляційний суд скасував ухвалу суду першої інстанції та задовольнив заяву відповідача про зустрічне забезпечення, зобов'язавши ОСОБА_1 внести грошові кошти на депозитний рахунок суду.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, направив справу для розгляду до суду апеляційної інстанції зі стадії відкриття апеляційного провадження з огляду на таке.

Перелік судових рішень, що можуть бути оскаржені в касаційному порядку, міститься у частині першій статті 389 ЦПК України.

Якщо суд апеляційної інстанції скасував ухвалу суду першої інстанції та прийняв постанову, якою вчинив дію, що передбачена в переліку дій, за наслідками вчинення яких ухвали суду апеляційної інстанції можуть бути оскаржені в касаційному порядку, зазначеному в пункті 3 частини першої статті 389 ЦПК України, така постанова є об'єктом касаційного оскарження.

Задовольняючи заяву про зустрічне забезпечення, апеляційний суд виходив із того, що відповідно до частини третьої статті 154 ЦПК України вжиття заходів зустрічного забезпечення є не диспозитивним правом суду, а його обов'язком незалежно від майнового стану відповідача.

Проте Верховний Суд звернув увагу на те, що пункт 5 частини першої статті 353 ЦПК України визначає, що окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо зустрічного забезпечення або зміни чи скасування зустрічного забезпечення.

Разом із цим ухвала суду першої інстанції про відмову у задоволенні клопотання про зустрічне забезпечення не може бути оскаржена в апеляційному порядку до ухвалення рішення суду по суті спору й окремо від цього рішення. Тобто оскарження такої ухвали в апеляційному порядку можливе разом із рішенням суду по суті спору.

Згідно з пунктом 4 частини п'ятої статті 357 ЦПК України апеляційна скарга не приймається до розгляду і повертається судом апеляційної інстанції, якщо скаргу подано на ухвалу, що не підлягає оскарженню окремо від рішення суду.

Таким чином, Верховний Суд погодився з доводами заявника, що постанова суду апеляційної інстанції прийнята за наслідками перегляду ухвали суду першої інстанції, яка не підлягає апеляційному оскарженню окремо від рішення суду, є незаконною, оскільки суд апеляційної інстанції не мав повноважень на відкриття провадження у справі, а мав повернути апеляційну скаргу.

Враховуючи, що заявник обґрунтовував свою касаційну скаргу, зокрема й порушенням судом вимог статті 372 ЦПК України, Верховний Суд вважав за необхідне касаційну скаргу задовольнити частково, постанову суду апеляційної інстанції скасувати, а справу направити до суду апеляційної інстанції зі стадії відкриття апеляційного провадження, оскільки Верховний Суд установив, що суд апеляційної інстанції неправомірно відкрив апеляційне провадження щодо перегляду ухвали, яка не може бути самостійним об'єктом оскарження.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 березня 2021 року у справі № 439/1347/19 (провадження № 61-17580св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95654290>

10.4. Норма частини другої статті 183 ЦПК України поширюється виключно на заяви (клопотання, заперечення), подані до суду без дотримання вимог частин першої або другої цієї статті, і не регулює порядок подання скарги на бездіяльність (дії) виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення

10 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «Дісплей-Плюс» (далі - ТОВ «Дісплей-Плюс») на дії приватного виконавця виконавчого округу Херсонської області, заінтересована особа - акціонерне товариство «Кристалбанк» (далі - АТ «Кристалбанк»).

Міський суд, з висновком якого погодився апеляційний суд, на підставі пункту 1 частини четвертої статті 185 ЦПК України та частин другої, четвертої статті 183 ЦПК України повернув скаргу заявникові без розгляду, оскільки він не надав доказів надіслання копії скарги іншим учасникам справи і скаргу підписано особою, повноваження якої не підтверджено належним чином.

Верховний Суд передав справу до суду першої інстанції для вирішення питання про відкриття провадження у справі з огляду на таке.

У розділі VII ЦПК України «Судовий контроль за виконанням судових рішень» передбачено можливість звернення сторін виконавчого провадження до суду, який видав виконавчий документ зі скаргою на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця.

Скарги мають відповідати загальним вимогам щодо форми та змісту позовної заяви, передбаченим положеннями ЦПК України, та містити відомості, зазначені у частині четвертій статті 74 Закону України «Про виконавче провадження».

Згідно з частиною четвертою статті 74 Закону України «Про виконавче провадження» скарга у виконавчому провадженні подається виключно у письмовій формі та має містити: найменування органу державної виконавчої служби, до якого вона подається; повне найменування (прізвище, ім'я та по батькові) стягувача та боржника, їхні місця проживання чи перебування (для фізичних осіб) або місцезнаходження (для юридичних осіб), а також найменування (прізвище, ім'я та по батькові) представника сторони виконавчого провадження, якщо скарга подається представником; реквізити виконавчого документа (вид документа, найменування органу, що його видав, день видачі та номер документа, його резолютивна частина); зміст оскаржуваних рішень, дій чи бездіяльності та посилання на порушену норму закону; викладення обставин, якими скаржник обґрунтовує свої вимоги; підпис скаржника або його представника із зазначенням дня подання скарги.

Суди у порушення вказаних вище вимог процесуального законодавства не звернули уваги на те, що вимоги частини другої статті 183 розділу 2 «Заяви з процесуальних питань» ЦПК України не регулюють спірні процесуальні правовідносини, тому не підлягають застосуванню у цій справі, оскільки вказана норма процесуального права поширюється виключно на заяви (клопотання, заперечення), подані до суду без дотримання вимог частин першої або другої цієї статті.

При цьому Верховний Суд зазначив, що відповідно до розділу VII ЦПК України судовий контроль за виконанням судових рішень – це окремий вид судового провадження, який передбачає окремий процесуальний режим розгляду справ. Тому до скарг, якими ініціюється початок провадження у справі на дії виконавця, застосовуються загальні положення позовного провадження, у тому числі залишення скарги без руху, якщо є для цього підстави, а не її повернення.

Крім того, виконання судових рішень є завершальною стадією судового процесу. Саме такий принцип застосовує Європейський суд з прав людини у своїй сталій практиці, зазначаючи, що виконання судових рішень – невід'ємна частина судового процесу, оскільки без цієї стадії судового процесу сам факт прийняття будь-якого рішення суду втрачає сенс. Саме на цій стадії судового процесу завершується відновлення порушених прав особи.

Враховуючи сталу практику ЄСПЛ, зазначені вище положення національного законодавства та встановлені фактичні обставини, Верховний Суд дійшов висновку про те, що суди, повертаючи скаргу заявнику без розгляду, не дослідили його доводів щодо порушення його прав при ухваленні судового рішення судом першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 березня 2021 року у справі № 766/17333/20-ц (провадження № 61-1124св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95533074>

10.5. Сам по собі факт реєстрації народження дитини на підставі спільної заяви чоловіка та жінки, які не перебувають у шлюбі між собою, не може бути підставою для позбавлення особи, яка вважає себе батьком дитини, його права на звернення до суду за захистом своїх інтересів та не свідчить про відсутність предмету спору

18 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа - Обухівський міськрайонний відділ державної реєстрації актів цивільного стану Головного територіального управління юстиції у Київській області, про встановлення факту батьківства та зобов'язання вчинити певні дії.

Звертаючись до суду із цим позовом, ОСОБА_1 просив зобов'язати Обухівський міськрайонний відділ державної реєстрації актів цивільного стану Головного територіального управління юстиції у Київській області внести зміни до актового запису про народження дитини, вказавши його батьком дитини ОСОБА_4, народженої ОСОБА_2.

Представник ОСОБА_2 - ОСОБА_3 звернувся до суду із клопотанням про закриття провадження у справі, посилаючись на відсутність предмета спору.

Районний суд заклав провадження у справі на підставі пункту 2 частини першої статті 255 ЦПК України.

Апеляційний суд скасував ухвалу районного суду та направив справу для продовження розгляду до суду першої інстанції.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Відсутність предмета спору унеможлиблює вирішення справи по суті незалежно від обґрунтованості позову, а отже і здійснення ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів осіб.

За змістом пункту 2 частини першої статті 255 ЦПК України суд може закрити провадження у справі у зв'язку з відсутністю предмета спору, якщо встановить, що предмет спору був відсутній на час пред'явлення позову.

Логічно-граматичне тлумачення словосполучення «відсутність предмета спору» в контексті наведеної правової норми дає підстави для висновку про те, що предмет спору має бути відсутній, тобто не існувати на час пред'явлення позову.

Якщо предмет спору став відсутній після відкриття провадження у справі, то залежно від обставин, що призвели до зникнення такого предмета, та стадії цивільного процесу, на якій він припинив своє існування, сторони мають цілий ряд передбачених законом процесуальних можливостей припинити подальший розгляд справи, зокрема шляхом залишення позову без розгляду, відмови від позову або від поданих апеляційних чи касаційних скарг, визнання позову відповідачем, укладення мирової угоди тощо.

Скасовуючи ухвалу суду першої інстанції про закриття провадження, апеляційний суд дійшов правильного висновку про те, що між сторонами існує спір, предметом якого є батьківські права ОСОБА_1 щодо дитини ОСОБА_4, матір'ю якої є ОСОБА_2, тому вважав помилковими висновки суду першої інстанції про

відсутність предмета спору у цій справі та наявність підстав для закриття провадження.

Апеляційний суд обґрунтовано виходив з того, що сам по собі факт реєстрації народження дитини на підставі спільної заяви чоловіка та жінки, які не перебувають у шлюбі між собою, не може бути підставою для позбавлення особи, яка вважає себе батьком дитини, права на звернення до суду за захистом своїх інтересів та не свідчить про відсутність предмета спору.

Постановою Верховного Суду від 01 березня 2021 року постанову Київського апеляційного суду від 12 грудня 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 березня 2021 року у справі № 372/977/19 (провадження № 61-22969св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95213385>

10.6. Для заміни сторони у виконавчому провадженні на підставі частини п'ятої статті 15 Закону України «Про виконавче провадження» та статті 442 ЦПК України вибуття кредитора у спірних правовідносинах має відбутися саме на стадії виконавчого провадження. Якщо кредитор у спірних правовідносинах вибув до моменту ухвалення рішення суду по суті спору, то суд відмовляє у задоволенні заяви про заміну сторони у виконавчому провадженні

31 березня 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за заявою ОСОБА_1 про заміну стягувача у виконавчих провадженнях з примусового виконання виконавчих листів, виданих на підставі судового рішення про виселення ОСОБА_2, ОСОБА_3 з квартири, яку ОСОБА_1 вніс до статутного капіталу ТОВ «Агентство нерухомості ЕСТЕЙТ-СЕРВІС», у зв'язку з чим змінився її власник.

Районний суд відмовив у задоволенні заяви через відсутність доказів належності квартири правонаступнику.

Апеляційний суд скасував рішення районного суду та задовольнив заяву.

Верховний Суд скасував рішення судів першої та апеляційної інстанцій та відмовив у задоволенні заяви з інших підстав з огляду на таке.

Відповідно до пунктів 1 і 2 частини першої статті 512 ЦК України у разі передання кредитором своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги) чи універсального правонаступництва (припинення юридичної особи шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення або ліквідації, спадкування) на стадії виконання судового рішення відбувається вибуття первісного кредитора з одночасною заміною його новим.

Підставою для заміни сторони виконавчого провадження, тобто процесуального правонаступництва на стадії виконання рішення суду, є правонаступництво у матеріальних правовідносинах, унаслідок якого відбувається вибуття сторони зі спірних або встановлених судом правовідносин і перехід до іншої особи прав і обов'язків вибулої сторони в цих правовідносинах.

Таким чином, при вирішенні питання про заміну сторони у виконавчому провадженні необхідно встановити факт вибуття сторони виконавчого провадження та переходу до особи матеріальних прав і обов'язків вибулої сторони.

При вирішенні питання про заміну сторони у виконавчому провадженні суд перевіряє наявність правонаступництва у матеріальних відносинах.

У зв'язку з такою заміною кредитора відбувається вибуття цієї особи з виконавчого провадження, внаслідок чого припиняється її статус сторони виконавчого провадження та її заміна належним кредитором проводиться відповідно до частини п'ятої статті 15 Закону України «Про виконавче провадження», статті 442 ЦПК України саме за заявою заінтересованої сторони зобов'язання, якою є правонаступник у таких правовідносинах, що отримав від попереднього кредитора всі права та обов'язки в зобов'язанні, зокрема і право бути стороною виконавчого провадження.

Суд не врахував, що кредитор у спірних правовідносинах вибув ще до моменту ухвалення рішення суду по суті спору. Тобто у поданій заяві фактично йдеться про заміну неналежного позивача на стадії виконання судового рішення, що не передбачено чинним процесуальним законодавством.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 31 березня 2021 року у справі № 641/6120/14-ц (провадження № 61-3676св19) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96071057>

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за березень 2021 року / упоряд. правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду/ Відпов. за вип.: суддя КЦС ВС, секретар Пленуму ВС, к.ю.н, доцент Д.Д. Луспеник/ Київ, 2021. 39 стор.

Застереження: видання містить короткий огляд судових рішень Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. У кожному з рішень викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежете за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua